

PROFESOR DR JÓZEF MOTYKA
(1900—1984)

W dniu 6 lipca 1984 zmarł po przeszło 60-letniej działalności naukowej nestor lichenologii polskiej Profesor zwyczajny dr hab. Józef Motyka, emerytowany profesor Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, jeden z współtwórców Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego a następnie Biologii i Nauk o Ziemi, organizator i były kierownik Katedry Systematyki i Geografii Roślin.

Profesor Józef Motyka urodził się 23 marca 1900 roku w rodzinie chłopskiej, we wsi Kąclowa koło Grybowa na Ziemi Sądeckiej. Edukację rozpoczął w rodzinnej wsi. Dalszą naukę kontynuował w Gorlicach, Tarnowie i Nowym Sączu, gdzie w gimnazjum im. J. Długosza otrzymał w roku 1920 świadectwo dojrzałości. Mury szkolne opuścił z biegle opanowaną łaciną, j. niemieckim, ze znajomością greki

i z ugruntowanymi zamiłowaniem przyrodniczymi. Po maturze wstąpił na Wydział Biologii Uniwersytetu Jagiellońskiego. W czasie studiów był słuchaczem najwybitniejszych ówczesnych przyrodników, z profesorem Wł. Szaferem na czele, u którego specjalizował się w zakresie botaniki i pod którego kierunkiem, jeszcze jako student rozpoczął działalność naukową. Na trzecim roku studiów ogłosił w Roczniku Pedagogicznym artykuł „Ochrona przyrody w szkole”. Wtedy też został powołany w skład ekipy badającej florę Tatr. Podczas tych badań zgromadził bogaty materiał zielnikowy porostów i opublikował dwie rozprawy: „Studia nad florą porostów tatrzańskich. Część I. Porosty zebrane w Dol. Kościeliskiej” oraz „Die Pflanzenassoziationen des Tatra Gebirges. Teil II. Die epilithischen Assoziationen der nitrophilen Flechten im polonischen Teile der West-Tatra”, która w roku 1925 została przez Józefa Motykę przedstawiona Radzie Wydziału Biologii Uniwersytetu Jagiellońskiego jako rozprawa doktorska. Rygorozum prowadzili wówczas K. St. Roupert, Wł. Szafer, Wł. Szajnocha. Rozprawa o zbiorowiskach nitrofilnych porostów w Tatrach została wysoko oceniona przez ówczesnych europejskich lichenologów.

W latach 1924-1929 pełnił dr Józef Motyka obowiązki asystenta w Zakładzie Encyklopedii Leśnictwa u profesora St. Sokołowskiego. Kontynuował jednocześnie prace nad poznaniem flory i opracowaniem zbiorowisk porostów w Polsce. Opublikował część II materiałów do flory porostów Tatr oraz dalsze wyniki badań nad zbiorowiskami porostów w Tatrach „Die Pflanzenassoziationen des Tatra Gebirges. Teil VI. Die Studien über epilithischen Flechtenassoziationen”. Napisał obszernie studium nad nadrzewnymi zespołami porostów lasów okolic Grybowa stanowiące przyczynek do znajomości typów lasów w Beskidach, w którym stwierdził m. in., że każdy zespół leśny wraz z sobie właściwymi i wzajemnie powiązаныmi czynnikami ekologicznymi wpływa wyraźnie na zbiorowiska epifitycznych porostów, że lokalnie każdy zespół leśny ma swoje odpowiedniki w ugrupowaniach porostów, a każde drzewo rosnące poza optymalnymi warunkami swego zbiorowiska posiada florę taką jak otaczający je las. W tym okresie napisał rozdział o porostach w dziale botanika w „Poradniku dla samouków”, a razem z R. Kobendzą opublikował materiały lichenologiczne z Gór Świętokrzyskich, opisując zbiorowiska porostów na kwarcytowych Gołoborzach Gór Świętokrzyskich, z reliktowymi gatunkami arktyczno-górkimi. Jednocześnie wzbogacił zielnik, wykorzystywany później wielokrotnie do dalszych badań, zwłaszcza badań nad florą porostów Polski. W roku 1927 dr Józef Motyka zdał egzamin kwalifikacyjny dla nauczycieli szkół średnich przed komisją w składzie: J. Nowak, M. Siedlecki, J. Smoleński i Wł. Szafer. W tym okresie, będącym okresem intensywnych studiów nad poznaniem porostów utrwaliły się zamiłowania taksonomiczne dr Józefa Motyki. Szczególną uwagę zwrócił na rodzaj *Usnea*, bogato wówczas reprezentowany we florze porostów Polski, zwłaszcza wśród epifitów, w naturalnych drzewostanach karpaccich. Poznanie tego rodzaju wymagało wnikliwej analizy materiałów zielnikowych rozproszonych w muzeach i kolekcjach prywatnych w różnych krajach, przestudiowania, często odtworzenia typów nomenklatorycznych, ponadto mozolnej analizy bibliograficznej. W celu zaznajomienia się i przestudiowania materiałów zielnikowych dr Józef Motyka odbył

dwie podróże zagraniczne. W roku 1926 udał się na kilka miesięcy do Austrii, Szwajcarii, Francji i Wielkiej Brytanii, a w 1929 roku do Szwecji, Norwegii i Finlandii. W czasie tych podróży nawiązał liczne, bezpośrednie kontakty naukowe z czołowymi lichenologami Europy jak: Lynge, Du Rietz, Degelius i inni.

Po powrocie ze Skandynawii przeniósł się dr Józef Motyka do Lwowa i objął stanowisko adiunkta w Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu im. Jana Kazimierza, którego dyrektorem był profesor Kulczyński. Obok prac związanych z funkcjonowaniem Ogrodu Botanicznego prowadził intensywne badania ekologiczne nad roślinnością stepową i leśną Zachodniego Podola, publikując, wspólnie z St. Kulczyńskim pracę „Zespoły leśne i stepowe Łysej Góry koło Złoczowa”. W dalszym ciągu kontynuował badania nad poznaniem rodzaju *Usnea*. W roku 1930 opublikował „Materiały do flory porostów Śląska” pracę, w której po raz pierwszy ujawnił swe zainteresowanie tym rodzajem, ogłaszając diagnozy nowych dla nauki gatunków *Usnea* i określając rangę taksonomiczną kilku innych mało znanych i zapomnianych.

Lata 1930-1938 poświęcił dr Józef Motyka głównie studiom taksonomicznym nad rodzajem *Usnea*. Wynikiem tych studiów było opublikowanie światowej monografii tego rodzaju. „Lichenum generis *Usnea* studium monographicum” ukazało się drukiem w dwu tomach i zostało przez dr Józefa Motykę wydane nakładem własnym. Druku podjęła się drukarnia A. Gojawiczyńskiego we Lwowie. Na 651 stronach tekstu przedstawił dr Józef Motyka szczegółowe diagnozy i geograficzne rozmieszczenie 451 gatunków oraz znacznej liczby podgatunków, odmian i form tego rodzaju. Rozmieszczenie geograficzne taksonów zamieszczonych w monografii opracował dr Józef Motyka wyłącznie w oparciu o materiały zielnikowe przez siebie przebadane. Przeanalizował 43 różnej wielkości kolekcje *Usnea* obejmujące wiele tysięcy arkuszy zielnikowych. Ponadto przedstawił On w monografii pełną synonimikę znanych dotychczas taksonów, wraz ze szczegółową dokumentacją bibliograficzną. Wymienił przestudiowane przez siebie wydawnictwa zielnikowe (exsiccata), podał miejsce ich przechowywania, określił typy nomenklatoryczne wszystkich taksonów. Dzięki wnikliwemu opracowaniu dzieło Józefa Motyki nie straciło aktualności po dzień dzisiejszy i postawiło Go w rzędzie czołowych lichenologów, taksonomów na świecie.

„Lichenum generis *Usnea* studium monographicum” przedstawił dr Józef Motyka w roku 1938 jako rozprawę habilitacyjną. Recenzentem był St. Kulczyński, a obowiązujący wówczas wykład habilitacyjny dotyczył teorii powstawania kwiatu.

Dramatyczny okres II wojny światowej zastał doc. dr hab. Józefa Motykę we Lwowie jako pracownika Ogrodu Botanicznego, tam też był zatrudniany przez zmieniające się władze. W roku 1944 opuścił Lwów, powrócił do rodzinnej Kąclowej, a następnie podjął pracę nauczyciela biologii w gimnazjum w Grybowie.

W roku 1945 otrzymał list od profesora A. Paszewskiego z informacją o możliwości pracy w Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej. Z informacji tej skorzystał i w Lublinie objął funkcję kierownika Katedry Systematyki i Geografii Roślin na Wydziale Mat.-Przyr. Jednocześnie otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego. W dwa lata później został dziekanem tegoż Wydziału, a w roku 1960 profesorem zwyczajnym.

W Lublinie ogłosił Profesor Józef Motyka część ogólną monografii *Usnea*, w której obok szczegółowo przedstawionej historii badań nad tym rodzajem, będącej skróconym rysem historycznym całej lichenologii, wiele miejsca poświęcił metodyce badań taksonomicznych, przedstawił swoje poglądy na pojęcie gatunku, zwłaszcza tzw. krytycznego, na zagadnienie filogenezy u *Usnea* oraz rozmieszczenia geograficznego tego rodzaju.

W latach 1947—1954 Profesor Józef Motyka zaangażował się w badania ekologiczne i działalność dydaktyczną. Napisał skrypt „Geobotanika”, służący przez długie lata studentom biologii i geografii, a także „Wstęp do biologii”, skrypt przeznaczony dla studentów I roku. W tym czasie opublikował kilka obszernych rozpraw: „O celach i metodach badań geobotanicznych”, „Rozmieszczenie i ekologia roślin naczyniowych na północnej krawędzi Zachodniego Podola”, „Północna krawędź Zachodniego Podola jako roślinne środowisko ekologiczne”. Prowadził również intensywne badania terenowe nad roślinnością Beskidów i Lubelszczyzny, podjął współpracę naukową z gleboznawcami B. Dobrzańskim i S. Zawadzkiem publikując dwie rozprawy „Wstępne badania nad łąkami południowo-wschodniej Lubelszczyzny” (wspólnie z B. Dobrzańskim i S. Zawadzkiem) i „Badania nad łąkami w dol. Huczwy k. Werbkowic” (wspólnie z S. Zawadzkiem). Zbierał także materiały dotyczące roślinności łąkowej całej Lubelszczyzny.

W ekologii określał się Profesor Józef Motyka jako przedstawiciel ekologii fizjograficznej, a za główne czynniki decydujące o życiu roślin uważał procesy zachodzące w glebie, przy czym decydujący wpływ przypisywał stosunkom wodnym, a zwłaszcza ruchowi wody w glebie.

Wypadek i złamanie nogi spowodowały, że Profesor Józef Motyka ograniczył badania terenowe, nie dokończył badań nad łąkami Lubelszczyzny. W roku 1955 odbył krótką wycieczkę do Bułgarii, skąd przywiózł cenny materiał zielnikowy.

W latach 1946—1955 niewiele zajmował się porostami. Opublikował wspólnie z wybitnym lichenologiem francuskim H. Des Abbayes porosty Gujany Francuskiej „Lichens récoltés en Guinée française et en Cote d'Ivoire”, a z Pichi-Sermolli R. „*Usneae* in Missione ad Lacum Tana et Semien a R. Pichi-Sermolli anno 1937 lectae”.

W roku 1956 otrzymał 1/2 etatu w Instytucie Botaniki PAN jako kierownik Pracowni Lichenologicznej. Rozpoczął wówczas za namową Profesora Szafera badania nad florą porostów Polski. Ich wynikiem były 4 tomy tej flory obejmujące rodziny: *Acarosporaceae*, *Cladoniaceae*, *Parmeliaceae*, *Telocarpaceae*, *Umbilicariaceae* i *Usneaceae* oraz kilkanaście publikacji o charakterze taksonomicznym dotyczących rodziny *Usneaceae*. Również w tym okresie, w „wolnych chwilach” napisał podręcznik „Ekologia roślin” ostatnią pozycję z ekologii; książkę popularno-naukową „Wśród roślin wiecznego lata”, opracował część haseł botanicznych do „Małego słownika biologicznego” oraz przygotował drugie wydanie „Wstępu do biologii”—podręcznika dla studentów (który pozostał w maszynopisie).

Ostatnie 20 lat poświęcił Profesor Józef Motyka porostom z rodziny *Lecanoraceae*. Przystudiował, podobnie jak przy rodzaju *Usnea*, bardzo bogaty materiał zielnikowy z różnych europejskich zielników, przeanalizował typy nomenklatory-

czne europejskich gatunków rodzaju *Lecanora* i pokrewnych, wyjaśnił rangę wielu niejasnych i zapoznanych taksonów, usystematyzował ich synonimikę. Śmierć zastała Go podczas porządkowania kilkutomowego rękopisu.

Miarą uczonego, nauczyciela akademickiego jest także jego praca dydaktyczno-wychowawcza, wyrażająca się ilością wykładów, seminariów, poczytnością podręczników i skryptów, a także liczbą uczniów. Wykłady Profesora Józefa Motyki prowadzone były na wysokim poziomie, cieszyły się dużą popularnością wśród studentów. Nie cierpiał również na brak seminarzystów i magistrantów. Wykształcił 12 doktorów, napisał kilkanaście recenzji doktorskich i habilitacyjnych, ponad 200 studentów wykonało pod Jego kierunkiem pracę magisterską. Wszyscy promowani przez Niego doktorzy kontynuują działalność naukowo-dydaktyczną, a większość osiągnęła już wyższe stopnie naukowe doktora habilitowanego^{ci} i profesora, w tym niektórzy pod Jego bezpośrednim kierunkiem. Jego byli magistranci to przeważnie nauczyciele biologii w szkołach. Był wymagającym w stosunku do siebie, wymagał także od innych. Pracował w Zakładzie po 10 godzin dziennie, od 8^{oo} do 20^{oo} z przerwą od 14^{oo} do 16^{oo}.

Dorobek naukowy Profesora Józefa Motyki obejmuje 65* publikacji w tym 2 książki, 2 skrypty, monografię i 4 tomy flory porostów-Polski, 1 książkę popularnonaukową i kilkadziesiąt rozpraw naukowych publikowanych w czasopismach krajowych i zagranicznych oraz kilka artykułów popularnonaukowych. Kilka dalszych rozpraw oraz pamiętnik pozostały w maszynopisie.

W uznaniu zasług Profesor Józef Motyka został odznaczony Krzyżem Komandorskim i Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, otrzymał Medal Zasłużony Nauczyciel PRL, medal Zasłużonemu dla Lubelszczyzny i uczelnianą odznakę Nauka w Służbie Ludu.

Jan Bystrek

* Pełny wykaz publikacji zamieszczony został w Annales UMCS, sect. C, 34, w tomie poświęconym Profesorowi Motyce z okazji Jego 80-tych urodzin.